

LÂİKLİK VE ATATÜRK'ÜN LÂİKLİK POLİTİKASI

HÜSAMETTİN ÜNSAL

Lâiklik ulusların çağdaş uygarlık düzeyine ulaşabilmesinin etkeni olmuştur. Dünya tarihi, din kavgalarının kanlı sayfalarıyla doludur. Tarih boyunca, dinin iktidar kavgalarına ve kişisel çıkarlara âlet edildiği yerlerde ve dönemlerde dinlerin ve ulusların bundan zarar gördüğü inkâr edilemez. Tapınılan hale gelmiş hükümdarlar, kutsal kayzerler, Allah'ın yeryüzündeki gölgesi olan halifelerin dönemi çok uzun sürmüştür. Lâiklik, Allah'ın sahte vekillerine, din ve mezhep kavgalarına son vermek, dini, vicdanı özgürlüğe kavuşturmak için insanlığın bulduğu bir çare, insancıl ve uygar bir düşüncedir ve asla dinsizlik demek değildir. Lâiklik iledir ki batı'da kendi alanında kalan din huzura ve din adamı da daha çok bir saygıya kavuşmuştur.

Lâiklik, din işlerini yürüten kişilerle, dünya işlerini yürüten kişilerin birbirinden tamamen ayrılmasını, devletin din karşısında tarafsız kalmasını ve çeşitli dinlere girmiş olanlar arasında hiçbir ayırım yapılmamasını ve böylece din özgürlüğünün sağlanmasını, buna karşılık dinî otoritenin, esasların ve inançların hiçbir şekilde devlet ve dünya işlerine karıştırılmasını gerektiren bir ilkedir.

Batı'da Lâik Devletin Oluşumu:

Hıristiyanlık öncesi çağ teokratikti. Teokratik devlette din ve devlet işleri birbirinin içine girmişti; hatta devlet dinî bir kuruluştur. Bu dönemde lâiklikten söz edilemezdi. Hıristiyanlığın yayılışı eski çağın teokratik düzeninde gedikler açmıştı. Çünkü İsa hükümdarlığının bu dünyada olmadığını söylemişti. Lâikliğin gerçekleşmesini isteyenler bu sözlerin aydınlatıcı ışığında yola çıkmışlardır. Avrupa'da devlet kurumları üzerinde din etkisini ortadan kaldırmak için 18. yüzyılda din örgütü, devlet yapısının dışında bırakılmış; bu suretle lâik düşünceye dayanan lâik devlet örneği doğmuştur.

Bütün bu gelişme kolay olmamıştır. Reform hareketleri, akılcı akımlar, 1766'da Amerika'da yayımlanan İnsan Hakları Bildirgesi ile 1791'de yayımlanan Fransız İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirgesi, evre evre Avrupa uygarlığının oluşmasında ve lâikliğin doğmasında etken olmuştur. 19.

yüzyılın gerçekçilik (Positivite) akımları da lâik düşüncenin pekişmesini ve devletlerin hukuksal yapılarına girmesini sağlamıştır. Nitekim Fransa'da 1882-1886 yılları arasında öğretimin lâikleştirildiğini görüyoruz. Yirminci yüzyılın başında, 1905 senesinde çıkarılan bir kanunla kilise devletten ayrılmıştır. Lâik devlet örneğinin Avrupa'da kuruluşu kuşkusuz büyük bir tarih olayıdır.

Lâikliğin Türkiye'deki Evrimi:

Lâik inkılâbın Türkiye'deki oluşması ve uygulanması, Batı'daki gibi adım adım yürünerek ulaşılan bir aşama sonucu olmamıştır. Bu ilke Osmanlı döneminin son zamanlarında bazı aydınlarca düşünülmüş ve girişimlerde bulunulmuş olmasına karşın din sömürücüleri tarafından karşı çıkmış, engellenmiş, kanlı olaylar sonucu önlenmiştir. Türkiye teokratik bir devlet döneminden çıkarak lâik bir devlet ortamına gelme olanağına ancak Cumhuriyet döneminde ulaşabilmiştir. Hukuksal ve toplumsal kurumlarıyla dinî esas ve kurallara dayalı bir topluluğun birden lâik ve çağdaş cumhuriyet haline dönüştürülmesi, yakın çağın en dikkat çeken yapısal ve anıtsal olaylarından biri olarak nitelenmiştir.

Türkiye'de devletin, hukukun ve öğretimin nasıl lâikleştiğini görmeye önce Türkiye'de lâikliğe öncelik eden dönemin kısa bir özetini sunalım.

İslâmdan Önceki Dönem:

Eski Türk devletlerinde lâik sistem için Devletler Hukuku yazarlarından Belçikalı Ernest Nys, Devletler Hukuku Kitabı'nın başlangıcında "lâikliğin Turanlı bir kurum olduğunu" yazmaktadır. Ona göre "lâik sistem, Türklerden Hıristiyanlara geçmiştir. Nitekim Cengiz Han her çeşit din adamına saygı gösterirdi. Cengiz Han'dan önceki Orta Asya Türk devletlerinde de lâikliğin geçerli bir ilke olduğunu Cengiz Han'ın bu aşamaya varmış olmasından anlayabiliriz. Türkler, tarihin en eski çağlarında din, inanç ve siyaset işlerini birbirinden ayırmışlardı."

İslâm devleti teorattı. Çünkü yeni bir din ortaya atan ve bütün insanları bu dinin bayrağı altında toplamaya çağıran Hazreti Muhammed, yalnız dinin değil, devletin de koruyucusuydu. Kurduğu devlet Tanrısal kanuna dayanıyordu ki, o zamanda, o çevrede teokrasi dışında bir devlet kurulamazdı. O yıllarda bir avuç insan topluluğundan ileri geçmeyen İslâmlık, örgütlenip Tanrısal kanuna, Peygambere ve kendi kılıcına dayanmasaydı, çölün ortasında yok olup giderdi. Tarih boyunca birleşmeyen

Araplar da ancak tanrısal bir kanunla devlet haline gelebildiler. Bu suretle, İslâm dininde din ve devlet işlerini sımsıkı birbirine bağlayan dinî inanın, akidenin temeli, tarihî bir zorunluluğa dayanır. Bununla beraber İslâm dini zamanın koşullarına göre hükümlerin değişmesini veya ertelenmesini kabul etmekle evvelki dinlerden ayrılarak bir uygarlık kurmasını başarmıştır. Önceki uygarlıklar zamana göre değişen kurallar kabul etmedikleri için yok olup gitmişlerdir.

İslâm uygarlığı, İslâmın zamana göre hükümleri değiştirmeyi kabul ettiği, diğer dinlerden toleranslı olduğu için parlamıştır. Bilimin nerede olursa olsun alınması ve milletlerarası ilişkilere önem verilmesi de İslâm uygarlığını kendinden öncekilerden üstün bir düzeye getirmiştir. Bu durum Hıristiyan dini önünde, İslâmın parlayan ışığıydı. Ancak daha sonraları hükümlerin dar kalıplar içinde dondurulması, dine hurafelerin karıştırılması, bağnazlığın doğması İslâmın parlayan ışığını söndürmüştür. Prof. Şemsettin Günaltay'ın kaleminden şu ilginç bilgileri öğreniyoruz :

“Bugünkü İslâmlara hâkim olan İslâmiyet değil, Zerdüşî dininden, hint vedalarından alınan şeyler, hurafeler ve uydurmalarıdır”¹.

İslâm uygarlığının çökmesinde,islâmî hükümlere uymanın sebep olduğunu ileri sürenlerin yanında, dinin ilerlemeye engel olduğunu da ileri sürenler bulunduğunu görüyoruz. Tarih gösteriyor ki hiçbir din ilerlemeye engel olmamıştır. Yunanın putçu devri, Zerdüşî dininin ilk başarılı dönemi, Hıristiyanlığın karanlık zamanı ve bugünkü hali, İslâmın parlayan ve sönen ışığı, ilerlemeye dinin değil, dini siyasete karıştıran düşünüşün engel olduğunu açıkça göstermektedir.

İslâmda Hukuk:

İslâmda devlet gibi hukuk da yalnızca dinî-teokratik bir nitelik taşır. İslâm şeriatı sadece dine, inanca ve ibadete ait hükümlerden oluşan bir kurallar düzeni değildi; bu düzenin yanı sıra dünya ile insanlar arasındaki ilişkilerde de uygulanması lâzım gelen hükümlere ait kurallar topluluğu idi.

Şimdi teknolojik devrin bu aşamasında şeriat düzeni uygulamanın olanağı bulunabilir mi? Zaten toplumların din birliği çevresinde birleşerek bağımsız ve çağdaş bir devlet oluşturmaları çağımızda geçerliliğini yitirmiştir. Çağdaş hukuk düzeni varken bugün için değişmiş olan yaşam ko-

¹ Şemsettin Günaltay, Zulmetten Nura.

şullarında ondört yüzyıl önceki kuralların uygulanmasından elbetteki söz edilemez.

Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Hukuk Yöntemi:

Osmanlı devleti kurulduğu zamanlarda teokratik olmaktan çok, millî-teokratik temellere dayanmaktaydı. Zamanla, devletin teokratik niteliği güçlenmiş, şerî hukuk alanı, örfî, yani geleneğe dayanan millî hukuk kapsamına girmiş ve dünyaya ilişkin devletin alanını daraltmıştır. Osmanlılarda devletin teokratikleşmeye başlaması, Fatih Sultan Mehmet'in Kadı Celâlzade Hızır Bey'i Müftî-ül-Enam yani Şeyhülislâmlık makamına getirmesiyle olmuştur.

Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi dönüşü, son Abbasî Halifesi Mütvekkil Alallâhı beraberinde getirmesi ve Ayasofya Camiinde yapılan dinî bir törenle Hilâfeti devralması, o zamana kadar sadece siyasî, dünyaya ilişkin ve nüfuz sahibi olan Osmanlı sultanlarının cismanî gücüne bir de ruhanî güç katmış ve böylece Osmanlı devletinin yönetimi, hukuk yönünden tam teokratik bir nitelik kazanmıştır.

Osmanlı Döneminde Lâiklik Düşüncesinin Uygulanamamasının Nedeni:

Gerek eski İslâm devletleri, gerekse Osmanlı İmparatorluğu zamanında bilimin her kolu için dünyaya önderlik etmiş medreselerde tıp, kimya, eczacılık, mühendislik, kozmografya, jeoloji gibi dersler okutulmuş, buradan yetişen kimselerin idaresindeki ülkede bilim, kanun, özgürlük düzeni egemen kılınmıştı.

Bu düzen sonraları bozulmuş, özellikle Yavuz Sultan Selim'in halifeliği devralışından sonra imparatorluğun hızla çökmesini hazırlayan en önemli etkenlerden biri olmuştur. Müslümanlığı yanlış anlayan ve yanlış uygulamak isteyenlerin direnişleri ve her yeniliğe karşı çıkmaları da bu çöküşü hızlandırmıştır.

Yavuz Sultan Selim'in kurduğu teokratik düzen, onbirinci padişah II. Selim (Sarı Selim) zamanına kadar sürdü. II. Selim'in tahta çıkmasından bir süre sonra birtakım İslâm düşmanı kışkırtıcıların, daha doğrusu biraz da patrikhanenin düzenlediği oyunlara aldanan cahil devlet adamları, bilgi edinmenin, bilgili insanlarla uğraşmanın güçlüğüne sezerek bilime karşı cephe aldılar. Zamanın şeyhülislâmları medresedeki bilimsel dersler için "bunlar lüzumsuzdur. Müslümanlara öteki dünya gerek, dünya bilgileri dünyayı sevenler içindir..." gibi fetvalarıyla padişahı kandırdılar ve bu

dersler medreselerden kaldırılarak yerlerine ekmel ve hedaya dersleri konuldu.

Bilime karşı sırtımızı çevirmemizin bize kazandırdığı sonuç çok acı olmuştur.

Cumhuriyet Döneminde Lâiklik:

Cumhuriyet dönemine gelinceye kadar dış doldurulması, çekilen dış yerine dış takılması din bakımından yasaktı. Saç uzatma, setre pantolon giyme, kravat bağlama, Frenk gömleği giyme, çatal bıçakla yemek yeme, denize girme büyük günahlar arasındaydı. Basımevi günah, fabrika günah, tiyatro günah, karyola günah, tramvay günah, elektrik günahı. Sonuç olarak doğuştan ölüncüye dek yaşantımızın her anını, rüyalarımız da dahil, dini yanlış anlayan kişilerin uydurdukları kurallara göre sürdürmek zorundaydık. Hıristiyan ülkelerdeki her yenilik günah, Müslüman ülkelerdeki her gerilik sevaptı.

İşte bu sebeptir ki, Türkiyemizde Cumhuriyet dönemine gelinceye kadar dünyaya ilişkin esaslara dayalı lâik bir yönetim kurulamamıştır.

Atatürk, Türkiye'de geçmiş kuşakların özlemlerini sezmiş, bunu bilincinde işlemiş ve kısa ömründe Türk toplumunda görmüş olduğu eksiklikleri tamamlamaya çalışmıştır. Büyük Önderin kişiliğinin gelişmesinde de çökmekte olan imparatorluğun siyasal, kültürel, ekonomik bunalım ve dalgalanmaları derin izler bırakmıştır. Bu sebeptir ki Atatürk'ün kişiliği, yaşamak için didinen bir imparatorluğun çeşitli kanlı ve siyasal olaylarıyla yoğrularak gelişmiştir. Atatürk'ün en büyük isteği lâik, çağdaş, bağımsız bir Türk devleti kurmaktır. Bu çağdaş devletin temelini de lâiklik ilkesine dayandırmak kararındaydı.

Atatürk, bağnazlığın ne büyük bir kara güç oluşturduğunu çok iyi biliyordu. Zira bu güç, bilgisizlik nedeniyle her kötülüğü yapabilecek olanları aydınlara karşı ayaklandırarak yenilikleri ezip geçiyordu. Zaman uygar ülkelerin ilerlemesi yanında hızla akıp giderken, yıllarca süren emeklerle ülkede meydana getirilen olumlu bir uyanma hareketi, beş on tutucunun hareketleriyle söndürülüyor, her kalkınma davranışı, Tanrı adına bastırıp gömülüyordu.

Bu durumun lâiklik düşüncesi ile ortadan kaldırılacağını gören Mustafa Kemal, karşıtlarının halka yaymaya çalıştıkları gibi dinsiz değildi; dine karşı da değildi. O, dinin gerçek yönünü bir tarafa iterek halkın saf ve

temiz duygularını sömürenlere, dini kendi çıkarlarına âlet etmek isteyenlere karşıydı. Bunun kanıtını Atatürk'ün şu sözlerinde bulmak mümkündür:

“Din gerekli bir kurumdur. Dinsiz ulusların devamına olanak yoktur. Yalnız şurası vardır ki din Allah’la kul arasındaki bağılıktır.”

“Türk ulusu daha dindar olmalıdır. Yani bütün sadeliği ile dindar olmalıdır, demek istiyorum. Dinime bizzat gerçeğe nasıl inanıyorsam buna da öyle inanıyorum.”

“Bizim dinimiz en mâkul bir dindir. Bundan dolayıdır ki son din olmuştur. Bir dinin doğal olması için akla, fenne, bilime, mantığa uygun olması gerekir. Bizim dinimiz, bunlara tamamen uyar.”

“Din bir vicdan meselesidir. Herkes vicdanının emrine uymakta serbesttir. Biz dine saygı gösteririz. Düşünüşe ve düşünceye karşı değiliz. Biz sadece din işlerini, millet ve devlet işleriyle karıştırmamaya çalışıyor, kaste ve fiile dayanan, bağınazlığa kaçan hareketlerden sakınıyoruz. Gericilere asla fırsat vermiyeceğiz.”

1924’te söylemiş olduğu şu sözler her zaman hatırlanması gereken bir direktif niteliği taşır.

“Artık Türkiye din ve şeriat oyunlarına sahne olmaktan çok yüksektir. Bu gibi oyuncular varsa, kendilerine başka taraflarda sahne arasınlar. Geçmişin dalgınlıkları, paslı durgunlukları, Türkiye halkının dimağından silinmiş olduğundan kuşku ve tereddüte yer yoktur. Eriştığımız mutlu durumdan bir adım geri gitmek, kimsenin söz konusu etmeğe dahi yetkili olmadığı kafî bir gerçektir.”

Atatürk'ün, Türkiye’de dinî bağınazlığın genel nedenlerini, zararlarını bilmesi, lâiklik ilkesini uygulamada ödün vermemesi, hem ülkeye hem de dinin ululuğuna yararlı olmuştur.

Ulusal Kurtuluş Savaşı’yla bağımsızlığını kurtarmış olan Türk ulusu, bu savaşın bitiminde Mustafa Kemal’in önderliğinde yeni bir savaşa, uygarlık savaşına girmişti. Mustafa Kemal bu savaşında lâiklik ilkesini en keskin bir silâh olarak kullanmıştır.

Devletin Lâikleşmesi:

Lâiklik hareketi evre evre gelişerek, sırası ile devlet, hukuk ve öğretim sistemimizin lâikleşmesiyle sonuca ulaşmıştır. Devletin lâikleşmesiyle ilgili olarak, 1921 Anayasasıyla, egemenlik kayıtsız şartsız millete verilmiş, 1

Kasım 1922'de saltanat kaldırılmış, 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet ilân edilmiş ve nihayet 3 Mart 1924'te hilafetin kaldırılmasıyla dinin devlet hayatında bundan sonra siyasî bir fonksiyona sahip olma olanağı tamamiyle önlenmiştir. Kabul edilen lâik kurumların yaşayabilmesinin her şeyden önce lâik bir ruh ve düşünüş biçimine muhtaç olduğunu gören kanun koyucu, eğitim ve kültür sistemimizi de, insancıl, dünyaya ilişkin bir görüşle yeni baştan yoğurmak gereksinimi duymuştu. Bu nedenlerdir ki Türk inkılâbı devlet, eğitim, öğretim dışında kalan diğer birçok kurumları da lâikleştirme işlemine girişmiştir.

Takvimin, kıyafetin, hafta tatilinin, alfabenin dinî kuruluşlardan ve kayıtlardan uzak olarak yalnız dünya ile ilgili bir görüşle yeni esaslara göre düzenlenmesi, Türk kanun koyucusunun lâiklik hareketine çok zengin ve engin bir anlam verdiğini göstermektedir.

Her anlamıyla, ileri, özgür ve gelişmiş bir devlet ve toplum düzeni kurma istek ve iradesiyle çalışan, Türk inkılâbının kanun koyucusu, sosyal ortamda çıkması olası tepki hareketlerini önleme amacıyla yapmış olduğu köklü atılımları, inkılâp kanunlarını yaptırım (müeyyide) altına almayı ve böylece lâik düzeni her türlü tehlikeden korumayı istemiştir. Daha 1920 yılında başkaldırmalara karşı Hıyanet-i Vataniye Kanununu çıkaran kanun koyucu, 1925'de olağanüstü koşullar içinde Takrir-i Sükûn Kanununu kabul etmiş ve nihayet devletin temel düzenini dinî esas ve inançlara dönüştürebilecek eylemler için Türk Ceza Kanunu'nun 163. maddesini çıkarmış, ayrıca diğer birçok inkılâp kanunlarıyla da lâik düzeni pekiştirmiş temellere oturtmuştur.

Lâiklik ilkesi 5 Şubat 1937 tarihinde Anayasa'da yer almıştır. Bu ilke, bugün Anayasa'nın birçok maddelerinde ayrıntılı şekilde belirtilmiş bulunmaktadır.

Hukukun Lâikleştirilmesi:

Hukukun lâik olması demek, devletin kanun koyarken dinî esaslara uyma zorunluğunda olmaması demektir. Lâik bir devlette kanunlar metafizik ve mistik esaslara göre değil, tamamiyle dünyaya değin ve insancıl gereksinimlere uygun olarak konulur. Osmanlı İmparatorluğu döneminde devlet teokratik olduğu için hukuk da teokratikti. Tanzimat ve İkinci Meşrutiyet döneminde bazı alanlarda lâik kanunlar konulmuşsa da hukuk sistemimiz ve özellikle özel hukukumuz geniş ölçüde dinî etkiler altındaydı. Ulusal savaşın sona ermesi ve Cumhuriyetin ilânıyla hukuk alanında lâikleşme gerçekleşmiştir.

Atatürk, başarısını emperyalist devletlere karşı kazandığı zaferle noktalamak istemiyordu. Birçok sosyo-ekonomik gelişmelerle ülkenin bağımsızlığını amaçlıyordu. Sosyal inkılâplarla güçlendirilmeden, ekonomik atılımlar, köklü olmayacaktı. Sosyal aşamaya varabilmek için Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküntüden kurtulma çabalarına engel olan teokratik düzenin son bulması bir zorunluluk haline gelmişti. Bu nedenle batılılaşmanın hukukî yönden ifadesi olan lâik devlet, hukuk hayatında kabul edilmiştir. Türk hukuk inkılâbının zorunluluğu Atatürk'ün 1 Mart 1924'te TBMM'de söylediği bir söylevinde açıkça görülür:

“Asıl önemli nokta, adalet anlayışımızı, kanunlarımızı, adalet örgütümüzü bizi şimdiye kadar bilinçli, bilinçsiz etki altında bulunduran, çağdaş gereklere uymayan bağlardan bir an evvel kurtarmaktır. Millet her uygar memlekette olan adalet işlerindeki ilerlemenin ülkenin ihtiyaçlarına uygun esaslarını istiyor. Millet in istek ve ihtiyacına tabi olarak adalet işlerimizde her türlü etkiden cesaretle silkinmek ve hızlı atılımlarla ilerlemekte duraksamamak lâzımdır. Medenî hukukta, aile hukukunda izleyeceğimiz yol, ancak uygarlık yolu olacaktır. Hukukta idare-i maslahat (iyi yada kötü yoluna koymak) veya boş inançlara bağlılık, milletleri uyanmaktan alıkoyan ağır bir kâbustur. Türk milleti, üzerinde kâbus bulunduramaz.”

Atatürk'ün, hukukun lâikleşmesi konusundaki çabası, tüm dünyada büyük yankı uyandırmış ve övgülere neden olmuştur. Fransız Millet Meclisi Başkanı Edouard Heriot, hukukun lâikleşmesini şu sözlerle övüyor: “Mustafa Kemal'in askerlik tarafına şaşmıyorum. Meslekte deha sahibi insanlar vardır; buna şaşılmaz. Fakat İsviçre Medenî Kanunu'nu kabul etmek ve Türkiye'de yürürlüğe koymak, bu âdeta dehanın da üstünde bir şey. İşte buna hayranım.”

Eğitim ve Öğretimin Lâikleştirilmesi:

Osmanlı döneminde eğitim düzeninde Tanzimat'la birlikte bazı yenilikler yapılmış ve bazı okullar açılmışsa da bunlar lâik bir eğitim ve öğretim düzeni için yeterli değildi. Mustafa Kemal'in anlayışına göre millî ve lâik öğretim akılcı, gerçekçi, deneyimci bir öze dayanmalı ve din etkisinden tamamen arınmış olmalıydı.

Tam bağımsızlık ve çağdaşlaşma parolasıyla yola çıkan Atatürk, yeni düzenin, inkılâbın gereği saydığı Tevhid-i tedrisat “öğretim birliği” sorunu üzerinde özenle durmuş, sürekli çaba harcamıştır.

“Öğretim birliği” ilkesi, inkılâpçı eğitim sisteminin kendine özgü özelliklerinden biri ve başta gelenidir. Diğer bir ifade ile lâik devlet ilkesinin gereğidir. Öğretim birliğinin önemini Atatürk şöyle açıklıyor: “Ulusumuzun eğitim kurumları bir olmalıdır. Ülkenin bütün evlâdı kadın, erkek aynı surette oradan çıkmalıdır.”

Bu görüşten hareket eden Atatürk 1924 yılında TBMM'nin 2'nci dönem toplantısında öğretim ve eğitim birliğinin sağlanmasını kesinlikle ileri sürdü. İki çeşit eğitimin ulusu aynı yönde ve amaçta birleştiremeyeceği, tersine parçalayacağı, güçsüzleştireceği kanısındaydı. Bir yanda dinsel eğitim ve öğretime, diğer yandan çağdaş uygarlık düzeyine dayalı okullar vardı. Bunların birbirleriyle uyuşmasına olanak yoktu.

Atatürk, “ilköğretim birliğinin gereği, ilköğretimin sözde değil gerçekte genel ve zorunlu olmasını amaç edinmektedir” demiş ve sonra da okul denilen eğitim ve öğretim kurumunun önemini ve görevini şu sözlerle belirtmiştir: “Bilim ve teknikle ilgili çalışmaların başladığı yer okuldur. Okul genç beyinlere insanlığa saygıya, ulus ve ülke sevgisini, bağımsız yaşamayı öğretir. Bağımsızlık tehlikeye düştüğü zaman en uygun yolu belletir. Yurt ve ulusu kurtarmaya çalışanların ayrıca mesleklerinde birer namuslu uzman ve birer çalışkan bilgin olmaları gereklidir. Bunu sağlayan okuldur”.

Atatürk'ün eğitim ve öğretim üzerine bu görüşlerinin ışığında işe girildi; eğitim tüm olarak devlet denetimi ve gözetimi altına alındı. Medreseler kapatıldı; eğitim en çağdaş biçimde kurulmaya başlandı. İlk adım olarak eğitimin birleştirilmesi (tevhid-i tedresat) kanunu çıkarıldı. Aynı gün birçok okulların idaresini yönetmekle yükümlü Şer'îye ve Evkaf Vekâleti de kaldırıldı.

Lâikliğe Karşı Olan Tepkiler:

Yakın tarihimizde lâikliğe karşı olan tepkiler özellikle 1- Sosyoekonomik nedenler, 2- Kişisel nedenler, 3- Dıştan gelen entrikalar, karışmalar nedeniyle olmuştur.

1 - 17. yüzyılda başlayan ekonomik zorluklar, Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik düzenini bozmuş, Hristiyan ülkelere yapılan fetihler durmuş, hazine ganimet mallarıyla beslenmekten kesilmişti. Devlet vergi zammına veya para değerinin düşürülmesine başvurarak halktan iki kat vergi alıyordu. Durum daha da sıkışınca saraydaki altın ve gümüş eşyayı darphanede eritip para bastırıyordu. Bundan başka iç ve dış savaşlar da devletin yacasını bırakmıyordu. Toprak gelirleri de düşmüş, halk fakirleş-

mişti. Bu sosyo-ekonomik düzenlikler Osmanlı vatandaşını ekonomik mutluluğa ulaştırmaktan alıkoymuştu. Yoksul kişiler, mademki bu dünyada zevk almaya, mutlu olmaya olanak yoktur, hiç olmazsa ahireti kazanalım diye, dine sarılmaya başlamışlardı. Halkın çok büyük bir kısmı bilinçli olmadığından, çıkarıcı softaların ağına, aldatmacasına düşmüşlerdi; Yani halk sosyo-ekonomik düzenin bozukluğu yüzünden dini kışkırtmalara hazır bulunuyordu.

2 - Kişisel nedenlerin başında bilgisizlik geliyordu. Halkın okuma yazma oranı çok düşüktü; bu oran % 5-6'dan fazla değildi. Kişisel nedenler de üç grupta toplanıyordu: a. Dinî vakıflardan yararlananlar, b. Tekkelerden faydalanmış olanlar, c. Nüfuz ve prestijlerini kaybetmiş olanlar.

Türk İnkılâbı'nın birbiri ardınca getirdiği yenilikler ve lâiklik düşüncesi, çıkarlarını kaybetmeleri yüzünden bu gruplara bağlı olanları düzenlenen ayaklanmalara kolayca katılmaya itmiştir.

3 - Dış entrika ve karışmalarda da Osmanlı İmparatorluğu'nda gözü olan İngiltere ve Rusya gibi devletlerin oldukça büyük rolü olmuştur.

Cumhuriyet Rejimine ve Onun Getirdiği Yeniliklere İlk Tepkiler:

Halifelik kurumu, Cumhuriyetin ilânından sonra kısa bir süre daha devam etti. Bu nedenle dinî duygu sömürücüleri halifeyi ve halifeliği bir koz olarak kullanmak hevesine kapıldılar. Halife de tantanalı törenler düzenliyor, devlet kasasından yüksek ödenek istiyordu. Bu hava içinde eski rejim ve saltanat taraftarları yer yer olaylar çıkarmaya başladılar.

İlk tepki, 1924'te kurulan Terakkiperver Fırkası'nın yarattığı atmosfer içinde Şeyh Sait ayaklanmasıyla başladı. Bu ayaklanma dinsel nitelik arasında İngiliz kışkırtmasının izlerini de taşır. Terakkiperver Fırkası'nın arasına sızan dincilerin, ayaklananlarla ilişkisi saptanınca bu parti 3 Haziran 1925'te kapatıldı. Şeyh Sait'in çıkardığı ayaklanma bastırıldı. Şeyh Sait ve öteki suçlular idam edildi.

2 Eylül 1925'te memurların şapka giymesine karar verilmişti. Şapka giymeyi kâfirlik sayan bazı kişiler yer yer karışıklık çıkarmaya başladılar. Menemen olayı da din istismarının en üzücü olaylarından biriydi. 5 Şubat 1933'te Bursa'daki Türkçe ezan aleyhinde bir protesto gösterisi yapılmak istenmişse de olay büyümeden önlenmişti. Tüm gericilik olaylarını büyük bir dikkatle izleyen Cumhurbaşkanı Atatürk, bu olayı öğrenir öğrenmez Bursa'ya gelmiş ve yetkililerden bilgi aldıktan sonra basına şu

demeci vermişti: "Bursa'ya geldim; olay hakkında ilgililerden bilgi aldım. Olay fazla önem taşımamaktadır. Her halde cahil mürteciler Cumhuriyet adliyesinin pençesinden kurtulamayacaklardır. Olaya dikkatimizi özellikle çevirmemizin nedeni, dini siyaset ve herhangi bir kışkırtmaya vesile etmeye asla müsamaha etmeyeceğimizin bir daha anlaşılmasıdır. Meselenin iç yüzü esasen din değil, dildir. Kesin olarak bilinmelidir ki, Türk milletinin ulusal dili ve ulusal benliği bütün hayatında hakim ve esas kalacaktır.

Lâiklik, Türkiye Cumhuriyetinde çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmanın yolu ve etkeni olmuştur. Bu nedenle lâiklik ilkesine karşıt hareket, Ulusal Kurtuluş Savaşı'na, bağımsız Türkiye idealine ve Atatürkçülüğe ihanettir. Lâiklik Atatürkçülüğün özüdür. Bu öze asla dokundurulmamalıdır.